

LOZAN ANTLAŞMASI ve AZINLIK HUKUKU ÇERÇEVESİNDE FENER-RUM PATRİKHANESİNİN HUKUKİ KONUMU

*Doç. Dr. Sibel ÖZEL**

Özet:

Fener-Rum Ortodoks patrikhanesi çok uzun zamandır ekümeniklik iddiası ve Heybeliada Ruhban Okulunun bütün Ortodoks camiası için teoloji okulu olarak faaliyete geçmesi talepleri ile gündeme gelmektedir. Bu amaçla Yabancı dinadamlarına Türk vatandaşlığı verilmesini, bu din adamlarının serbestçe Türkiye'ye girerek burada çalışma imkanına sahip olmasını ve Patrik seçimlerine katılmasını istemektedir.

Patrikhanenin gerek kendisinin dile getirdiği gerekse yabancı güçler aracılığıyla ortaya konan bu taleplerin ulusal ve uluslararası hukuk ışığında yorumlanması gerekmektedir. Patrikhanenin statüsü Lozan müzakerelerinde tartışılmış ve İstanbul'da kalmasına ancak siyasi yetkilerinden arınmış olması koşulu ile izin verilmiştir. Dolayısıyla Patrikhane Türkiye'deki azınlığın bir kilisesi olarak sadece dini yetkilerle donatılmıştır. Lozan Antlaşmasında Patrikhanenin statüsü ile ilgili hiçbir hüküm yer almadığı için, durum tamamen Türk iç hukukuna tâbidir ve ekümeniklik iddiası kabul edilmemiştir. Bu durumda Türkiye'yi ekümenikliğin tanınması ve patriğin yabancı olması için zorlayacak hiçbir uluslararası hukuk normu bulunmamaktadır.

Heybeliada ruhban Okulu meselesinde ise, okul siyasi bir kararla değil, hukuki bir kararla kapanmıştır. Türk hukuku özel yüksekokullara izin vermediği için, diğer özel yüksekokullarla birlikte HRO da kapanmıştır. Türk Hükümeti okulun hukuka uygun olarak yeniden açılması için

* Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Devletler Özel Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Patrikhane'ye teklif götürmüştü ancak bu teklif reddedilmiştir. Zira patrikhane tüümüyle kendine bağlı, uluslararası teoloji okulu açmak istemektedir. Patrikhanenin istediği Türk hukukunun dışında extraterritorial status'dür. Söz konusu imtiyaz bırakın diğer azınlıklara, Müslüman çoğunluğa dahi tanınmamıştır. Böylesi bir imtiyaz talebinin ne Lozan Antlaşmasında ne de azınlıklarla ilgili uluslararası düzenlemelerde yasal bir dayanağı mevcuttur.

Anahtar Kelimeler: *Fener-Rum Patrikhanesi, Ekümeniklik, Heybeliada Ruhban Okulu, Lozan Antlaşması.*

Abstract:

Fener-Greek Orthodox Patriarchate has claimed to be the Ecumenical Patriarchate and Halki Theological Seminary to be opened as a training facility for Orthodox clergy all over the world. In this respect the Patriarchate has requested the Turkish Government either Turkish citizenship or work permits be granted for non-Turkish personnel and non-Turkish pishops so that they work in Turkey and vote in the Patriarch elections.

The requests of the Patriarchate by either itself or through foreign powers must be construed according to national or international law. The status of the Patriarchate was discussed during the negotiations of the Treaty of Lausanne and agreed on that the Patriarchate could remain in Istanbul with the condition that it give up all its political power. Accordingly, the Patriarchate has lost its political power bestowed upon it by the Ottoman State. Under the new Republic system it has only religious power and it is established to be a local church for the minorities in Turkey. As there is no clause providing for rights or privileges of Patriarch in the final Treaty and the Convention of Lausanne, the legal status of the Patriarch is not based on an international engagement. There is no international obligation for Turkey to acknowledge the allegation of ecumenical patriarchate and allow the Patriarch to be non-Turkish national.

Regarding to Halki Theological Seminary, it was not closed down by the decision, therefore it may not be reopened by another political decision. The closure of the school has been based on the Constitutional Court decision. That school was in the status of private college which was not legal under the Turkish law. Upon closure the Government offered the

Patriarchate to open the school in compliance with the Turkish law. However, the Patriarchate constantly rejected that offer. Because it has wanted that school to be international Ortodox seminar under its supervision, completely independant from the Turkish law and the High Education Counsel. What it wants is not to train bishops among the Turkish nationals for Ortodox minority in Turkey but to train foreign bishops for all Ortodox world. In other words the Patriarchate wants to be extraterritorial status and to have concession which not only other minorities but also Muslim majority has not have.

Finally, the requests of the Patriarchate in the light of minority rights or the Treaty of Lausanne are clearly concessions which have no legal bases in these instruments. Neither national nor international law will force Turkey to comply with these illegitimate demands.

Keywords: *Fener-Greek Ortodox Patriarchate, Ecumenical Patriarchate, Halki Theological Seminary, Treaty of Lausanne.*

I. Genel Olarak

Fener-Rum Patrikhanesi ekümeniklik iddiası, Heybeliada Ruhban Okulunun (bundan böyle HRO olarak anılacaktır) uluslararası teoloji okulu olarak faaliyete geçirilmesi talebi ile uzun zamandır gündem oluşturmakta ve yabancı devlet adamlarıyla temasa geçerek konumunu uluslararası düzeye çekmeye çabışmaktadır. Dünyadaki tüm Ortodoksların dini lideri olduğu savı, Türk hukukunun etki alanı dışında özel bir statü için bahane olarak kullanılmaktadır.

Fener-Rum Patrikhanesinin bu taleplerine karşılık Türkiye Cumhuriyeti Devleti genel anlamda sessiz kalmayı tercih etmektedir. Mesele daha ziyade Hristiyanlık meselesi olarak yansıtılmakta, ekümeniklik iddiası Hristiyanların iç işi olarak, HRO meselesi de azınlıkların dinadami yetiştirme ve ibadet özgürlüğü olarak klişeleşmektedir. İlgisizlik karşısında taleplerdeki ısrarcılık ve yabancı desteği arttığında da "Patrikhanenin bir Türk kurumu"¹ olduğu ve ancak Türk Devletinin müsamaası ile burada kaldığı savı ileri sürülmektedir.

¹ Patrikhanenin bir Türk kurumu olduğu önermesi daha ziyade meseleyi küçümsemek ve büyüülecek bir husus olmadığını anlatmak için dile getirilmekte

Mesele ne kadar siyasi olursa olsun Türkiye'de bulunan bir kurumun mevcudiyeti, yetkileri ve talepleri ancak Hukukun çizdiği çerçevede olmak zorundadır. Bu zorunluluk dini kurumlar için de geçerlidir. Laik bir Cumhuriyette hiçbir dini kurum (Hristiyan, Yahudi ya da Müslüman) şeriat kurallarını yürürlükteki hukuk kurallarının üstünde tutarak hak ve ayrıcalık talep edemez. Bu durumda dini referans alamayan kurumlar din özgürlüğü, azınlık hakları, insan hakları, uluslararası sözleşme kavramlarının ardına sığınarak taleplerini ileri sürmektedirler. Ancak sözkonusu kavramlar tek başına istenilen talepleri gerçekleştirmekte yeterli değildir. Somut anlamda bağlayıcı hukuk kurallarının da aynı sonucu işaret etmesi gerekmektedir. Bu noktada Lozan Antlaşmasının özel bir önemi bulunmaktadır. Zira Patrikhanenin faaliyetleri ve özellikle HRO meselesi gündeme geldiğinde, Lozan Antlaşmasına göre bu okulun açılması gerektiği ileri sürülmektedir (Macar, 2004; Macar, 2005). Aynı şekilde Patrikhane yabancı Ortodoks piskoposların faaliyetlerinin kolaylaştırılması amacıyla bu yabancı dinadamlarına Türk vatandaşlığı verilmesini ya da vizesiz giriş ve çalışma imkânının tanınmasını talep etmekte, bu talebin karşılıksız kalması da Türkiye'nin Patrikhaneye karşı yükümlülüklerinin bir ihlali olarak görülmektedir (Burnett/Pulzetti/Young, 2004: 2).

Sonuç itibarıyla Patrikhanenin ekümenik sıfatını kullanarak, HRO'nu kendisine bağlı uluslararası teoloji okulu olarak hizmete açma arzusu ve yabancı dinadamlarının hiçbir kısıtlama olmaksızın Türkiye'ye giriş-çıkış yapmaları ve burada çalışmaları ve hatta sırf bu nedenle TC vatandaşlığının kendilerine verilmesi ve zamanı geldiğinde Patrik olabilme talepleri hangi hukuk kuralına dayanılarak ileri sürülmekte ve bu konuda Türkiye'yi bağlayan ulusal ve uluslararası hukuk normları var mıdır varsa nelerdir sorularının cevaplanması gerekmektedir. Meseleler tamamen siyasi boyutta ele alındığı için, işin hukuki yönü ihmal edilmekte ve çözümün siyasi iktidarın yapacağı bir tercihe bağlı olduğu izlenimi yaratılmaktadır. Oysa Türkiye Cumhuriyeti bir hukuk devleti olduğu için siyasi iktidarlar ancak

ve hemen akabinde "Eyüp Kaymakamına bağlı olduğu" klişesi tekrarlanmaktadır. Fatih ilçe sınırları içinde bulunan Patrikhanenin bugüne kadar hiç Eyüp Kaymakamını muhatap alıp almadığı meselesi açık değildir. Ancak açık olan bir husus vardır ki o da Türk kurumu olarak nitelendirilen Patrikhanenin resmî İnternet sitesinde (www.patriarchate.org veya www.ec-patr.org) Türkçe dil ikonu bir seçenek olarak dahi bulunmamaktadır. Site İngilizce, Yunanca ve İspanyolca hazırlanmıştır ve içinde bulunduğu ülkenin resmi dili olan Türkçe dışlanmıştır. Diğer tüm patrikhaneler buldukları ülkenin dilinde web sayfası hazırladığı halde, Fener-Rum Patrikhanesi ısrarla Türkçe İnternet sitesi düzenlemekte ve bu sitede İstanbul'un adı Constantinople olarak geçmektedir.

ulusal ve uluslararası hukuk çerçevesinde hareket edebilecektir. Bu nedenle öncelikle Lozan Antlaşması çerçevesinde Patrikhanenin hukuki konumunun irdelenmesi ve ardından hukuk düzenimiz karşısında ileri sürülen taleplerin hukuki geçerliliğinin incelenmesi gerekmektedir.

II. Lozan Konferansında Patrikhane Meselesi

Lozan konferansı sırasındaki müzakerelerde Türk heyeti Patrikhanenin Türkiye'den çıkarılmasını istemiştir. Bu amaçla Türk Temsilci Heyetinden Rıza Nur Bey 16 Aralık 1922'de yazılı bir bildiri vermiştir (Lozan, 1969: 327-328). Buna göre TBMM Hükümetinin Türkiye'de oturan gayrimüslim azınlıklara, Dünya Savaşı sonucu olarak genişlemiş ya da yeni kurulmuş devletlerdeki azınlıklara sağlanan hakların aynı tanıdığı, Osmanlı döneminde gayrimüslim azınlıklara verilen ayrıcalıkların kalktığı, yeni Cumhuriyet rejiminin ipso facto bu ayrıcalıkların yerine geçtiği, Osmanlı döneminde çeşitli toplulukların iç düzenlerini yöneten Ruhani başın devlet yanında resmi bir temsilci ve aracı olduğu oysa bundan sonra Hükümetin eğitim, hayır ve yardım kurumlarıyla doğrudan doğruya ilişkiye geçeceği, dinadamları sıfatıyla bunların başı olan kişinin sadece din konularıyla uğraşması gerekeceği, yeni rejimin İngiltere, Fransa, ABD gibi ülkelerde olduğu üzere çeşitli dinlere bağlı olanların dinsel isteklerini serbestçe gelişme olanağı sağlayacağı ve höylece dinadamları sınıfını salt din alanında kalmaya zorlayarak dine yeni bir atılım vereceği, şimdiye kadar siyasi bir organ olan Patrikliğin Türkiye dışına çıkarılmasının gerektiği, çünkü Patrikliğin siyasi ayrıcalıklarına son verilmesiyle ortaya çıkacak yeni duruma uymasının Patrikliğin eski davranışları dikkate alındığında imkan olmadığı, sonuç olarak din adamlarının dünya işlerine ilişkin ayrıcalıklarının ortadan kaldırılması ve Patrikliğin Türkiye dışına çıkartılmasının Türkiye için kaçınılmaz bir zorunluluk olduğu, ilgili topluluk için de bir kurtuluş yolu olduğu belirtilmiştir.

Patrikhanenin Kurtuluş Savaşı sırasında izlediği düşmanca tutum² nedeniyle Türk kamuoyu da Patrikhanenin yurt dışına çıkarılmasını istiyor ve bu noktada Türk heyetinin Lozan'da taviz vermeyeceğini kabul ediyordu (Atalay, 2001: 198). Atatürk'ün 25 Aralık 1922 tarihinde Le Journal muhabiri Paul Ario'ya verdiği demeç³ de bu bakış açısını yansıtmaktaydı. Atatürk'ün ifadeleri aynen şöyledir:

² Patrikhanenin siyasi faaliyetleri konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Atalay, 2001, s. 107 vd; Şahin, 1999, s. 164 vd.

³ Tam metin için bkz. Atatürk'ün Bütün Eserleri, c. 14 (1922-1923) s. 197-199.

"...Lakin bir fesat ve hıyanet ocağı bulunan, memlekette nifak ve şikak tohumu saçan, Hristiyan hemşerilerimizin huzur ve refahı için de uğursuzluk ve felaket sebebi olan Rum Patrikhanesini artık topraklarımız üzerinde bırakamayız. Bu tehlikeli teşkilatı memleketimizde muhafazaya bizi mecbur etmek için ne gibi vesile ve sebepler gösterilebilir?

Türkiye'nin Rum Patrikhanesi için arazisi üzerinde bir sığınak göstermeye ne mecburiyeti var? Bu fesat ocağının hakiki yeri Yunanistan'da değil midir?

Merkezi Hükümetimiz bütün bu noktalar hakkında delege heyetimize Misak-ı Milli hükümleriyle uygun düşer surette kati talimat vermiştir..."⁴.

Dolayısıyla Türkiye Lozan müzakerelerinde Patrikhanenin Türkiye dışına çıkarılmasını istemiş ve bu konuda ısrar etmiştir (Lozan, 1969: 337).

Amerikan Temsilcisi Heyeti Başkanı Patriğin İstanbul'da kalmasını ısrarla istemiş ve ABD'nin uzaklığına rağmen bu soruna ne kadar önem verdiğini belirtmiştir (Lozan, 1969: 324, 338, 341). Yunan Temsilci Heyeti Patrikliğin İstanbul'dan uzaklaştırılmasını öngören bir antlaşmaya taraf olamayacağını, çünkü bu kurumun Türk olduğunu, Yunanlı olmadığını; bu yüzden Yunanistan'ın bu antlaşmayı imzalamasının hiçbir değeri olmadığını ifade etmiştir (Lozan, 1969: 338).

Fransız Temsilci Heyeti uzlaştırıcı bir formül bulunak amacıyla Patrikliğin İstanbul'da kalması; yönetim ve siyasal yönden Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya gibi Ortodoks kiliseleriyle ilişkileri olmadığı gibi, bağımsız olan İstanbul kilisesiyle de ilişkisi olmaması, Patriğin Türk Hükümetince uygun bulunacak adaylar çizelgesinden seçilebileceğini, öte yandan Patriğin ruhani konulardaki çalışmalarını ötesine geçip geçmediğini denetlemeye Türk Hükümetinin yetkisi olacağı yönünde telkinde bulunmuştur (Lozan, 1969: 338).

Görüşmelerin durmasına sebep olan bu meseleyi çözümlemesi için İtalya Temsilcisi Montagna, Alt-Komisyon adına İngiliz Temsilcisi Lord Curzon'dan ricada bulunmuştur (Lozan, 1969: 324). Lord Curzon Türk Temsilci Heyetinin Patrilikle ilgili iddialarının Patrikliğin siyasa ayrıcalıklarını değiştirmek, kısıtlamak ya da bunlara son vermek için yeterli

⁴ Aynı metin 20 Ocak 1923 tarihli Hakimiyet-i Milliye gazetesinde de yayımlanmıştır. Şahin, 1999, s. 263-264.

bir sebep teşkil edebileceğini, ancak bu iddiaların Patriğin ruhani konulara ve kilise işlerine ilişkin yetkilerine son vermek için bir neden sayılamayacağını ileri sürmüştür (Lozan, 1969: 324). Lord Curzon Patriklik kurumunun ileride siyasal niteliği ile yönetim alanındaki yetkilerinden yoksun bırakılması ve İstanbul'da kalmakla birlikte, salt bir din kurumu halini alması gerekeceği teklifinde bulunmuştur (Lozan, 1969: 324-325).

Romanya Temsilcisi Diamandy Romanya Kilisesinin bağımsız olduğunu, yüzyıllardır İstanbul'da bulunan Patriklığe karşı oldu bitti yollara başvurulursa bunun Romanya'nın dinsel duygularının yaralayacağını belirtmiştir (Lozan, 1969: 325-326). Lord Curzon'un teklifine katılan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı Temsilcisi Rakitch, yüzyıllar boyunca birbirini izleyen kuşakların Patriklığe başvurarak kendisinden yardım, destek ve çileli günlerinde avunma ilkeleri bakımından kılavuzluk, günlük yaşayışlarında da Hristiyan ahlakının kurallarını göstermesini istemişlerdir. Patrikliğin ortadan kalkması çok büyük moral boşluk bırakacaktır; öyle ki uygarlığın bir parçası da onunla birlikte ortadan kalkmış gibi görünecektir beyanında bulunmuştur (Lozan, 1969: 326).

Yunanistan Temsilcisi Venizelos beş yüzyıldan beri Patrikliğin Osmanlı İmparatorluğu ile birlikte var olduğunu, ilk defadır ki Türk hükümetinin onun davranışından yakındığını, Mondros Silah-bırakışımından bu yana olup bitenlerin Patriğin Hükümete bağlılık duymadığını ispatlamadığını, savaş gibi büyük bir afetin vicdanlarda yaratabileceği derin karışıklığın gözönünde tutulması gerektiğini; Lord Curzon'un teklif ettiği üzere Patrikliğin yalnız ruhani işlerle kilise işlerine ilişkin yetkiler kullanmak üzere olduğu yerde bırakılmasını istediğini bildirmiştir (Lozan, 1969: 327-328). Venizelos evlenmenin Ortodoks kilisesince yapılan kutsal bir tören sayıldığını, bu yüzden evlendirmeye ve evliliğe son vermeye yalnız kilise makamlarının yetkili bulunduğunu, Patriklığı ve Ortodoks kilisesinin ileri gelenlerini ve piskoposları bütün öteki yetkilerinden yoksun bırakmanın mümkün olduğunu, böylelikle Türk Hükümetinin vaktiyle vermiş olduğu ve şimdi yakındığı hakları ve ayrıcalıkları geri almaktadır başka bir şey yapmadığını, Patriği artık Rum ulusunun başı saymamak, konmuş olan kanunlarla Patriğe tanınmış siyasi yetki olarak ne varsa bunları kaldırmak örneğin Patriğin bir takım kurullara görevi yüzünden üye olarak katılmasını öngören Vilayetler Kanununun hükümlerini ya da seçim çizelgesinin düzenlenmesini denetlemek hakkını veren Seçim Kanunu hükümlerini kaldırmasının ancak Türk Hükümetinin yetkisi içinde olacağını belirtmiş ve Patrikliğin İstanbul'dan uzaklaştırılmasında direnilmeyeceğini umduğunu belirtmiştir. Venizelos şimdiki Patriğin görevinden çekilmesini

kolaylaştıracak biçimde davranmaya hazır olduğunu da sözlerine eklemiştir (Lozan, 1969: 328-329).

İsmet Paşa Patrikliğinin siyasal ya da yönetime ilişkin işlerle bundan böyle hiç uğraşmayacağı; yalnız salt din alanına giren işlerle yetineceği konusunda, Konferans önünde Müttefik Temsilci Heyetinin yapmış oldukları resmi konuşmaları ve verdikleri garantileri senet saydığını belirtmiştir (Lozan, 1969: 331). Lord Curzon, öne sürmüştüğü telkini Türk Temsilci Heyeti Başkanınca böyle bir anlayışla karşılandığını görmekten mutluluk duyduğunu, bu haberin dünyada da çok büyük bir izlenim yaratacağına inandığını dile getirmiştir (Lozan, 1969: 331-332).

Patrikhane meselesi Türkiye için halledilmesi gereken önemli bir meselenin olarak kabul edilmiştir. İsmet Paşa antlaşmanın imzalanmasından önce verdiği beyanatlarda da Patrikhanenin artık o günkü şekliyle kalmasını mümkün olmadığını, ortada artık Anadolu ve Rumeli metropolitlerini bulunmadığını, Patrik Efendinin artık İstanbul'da işinin olmadığını vurgulamıştır (Alkan, 2003: 55-56)⁵.

Aynı şekilde TBMM'nin gizli oturumlarında da Patrikhanenin Türkiye dışına çıkarılması gerektiği düşüncesi hakim olmuştur (Alkan, 2003: 56; Atalay, 2001: 218). Ancak İsmet Paşa'nın Ankara'ya çektiği 10 Ocak 1922 tarihli telgrafta söylediği gibi "...bütün temsilcilerin sert muhalefetiyle karşılaşarak yalnızlığa mahkum edildikleri için bundan vazgeçme mecburiyetinde" kalmışlardır (Atalay, 2001: 219). Dolayısıyla Lozan müzakerelerinde Türkiye Patrikhaneyi Türkiye'den ihraç etmek için çaba harcamış ancak bunu başaramamıştır⁶.

⁵ İsmet Paşa gazetecilerin konuyla ilgili sorularını "Merak etmeyiniz; Patrikhanenin İstanbul'dan ibracı hususunda zerre kadar izin vermeyiz" şeklinde cevap vermiştir. Hakimiyeti-i Müliye, 24 Kanunievvel 1338/24 Aralık 1922. Nakleden Atalay, 2001, s. 207.

⁶ Atatürk 16/17 Ocak 1923'de İstanbul'dan gazetecilerle iznait kasrında yaptığı mülâkatta bu durum ortaya koymuş ve "Fakat İstanbul Rumlarını ve Patrikhaneyi çıkartamadık. Yalnız Patrikhanenin siyasi meseleler ile iştiğal etmemesini şart kabul ettük. Patrikhane meselesini bir Hıristiyanlık meselesi yapmak istediler. Biz de bu noktada fazla ısrar etmedik" demiştir. Atatürk'ün Bütün Eserleri, c. 14, 268.

22 Ocak 1923'de Bursa'da Şark Sinemasında halkla yaptığı konuşmada da "Patrikhanenin siyasi meselelerle iştiğal etmemek üzere İstanbul'da kalabileceğini bu şart hilafında hareketi görüldüğü takdirde derhal sınır haricinden çıkarılabileceğini" söylemiştir. İd. s. 366.

III. Lozan Antlaşmasına Göre Patrikhanenin Statüsü

Lozan müzakerelerinde görüşmeleri durdurma noktasına getiren Patrikhane meselesi nihai metinde ve konvansiyonun eklerinde ismen dahi zikredilmemiştir. Yunanistan Heyeti Patrikhanenin adının zikredildiği bir belgenin Türk Heyeti tarafından düzenlenmesini istemiş ve özellikle Patrikhanenin ekümenikliğini kayda geçirilmesini hedeflemiştir (Atalay, 2001: 218). Ancak bu mümkün olmamıştır. Dolayısıyla Lozan Antlaşmasının hiçbir maddesinde Fener-Rum Patrikhanesi bir kurum olarak yer almamış ve bunun sonucu olarak da âkit devletler bu kurumla ilgili uluslararası bir taahhüt altına girmemiştir.

11 Şubat 1925'de Yunanistan Patrikhane meselesini Milletler Cemiyetine taşıyarak Patrikhanenin uluslararası niteliği haiz bir mesele olduğunu vurgulamak ve bu kurumun tümüyle Türk Hükümetine bağlı olmasını engellemeyi hedeflemiştir. Ancak Türk Hükümeti ısrarla Patrikhanenin Türk kurumu olduğunu ve Türk iç hukukuna bağlı olduğunu; hiçbir yabancı gücün bu kurumun yapısına ve idaresine müdahale edemeyeceğini; bu konuyla ilgili hiçbir uluslararası antlaşma ya da konvansiyonun mevcut olmadığını vurgulamış ve Yunanistan'ın Milletler Cemiyetine yaptığı başvuruyu çekmesini ve meselenin iki Hükümet arasında direkt müzakereler yoluyla çözümlenmesini istemiştir. Bunun üzerine Yunanistan başvurusunu çekmiştir (Psomiades, 1961: 10). Böylelikle Patrikhane meselesinin uluslararası platformda tartışılan bir mesele olmasına izin verilmemiştir.

Psomiades (1961: 3) Lozan Antlaşma ve eklerinde Patrikhane ile ilgili bir hüküm yer almamasına rağmen, İsmet Paşa'nın Patrikhanenin Türkiye dışına çıkarılmaması ile ilgili deklarasyonunu uluslararası anlamda bağlayıcı bir taahhüt olarak nitelendirmektedir. Müellifin sadece Patrikhanenin İstanbul'da kalması hususunu uluslararası bir taahhüt olarak görmesi ve bunun sonucu olarak da Patrikhanenin İstanbul'dan uzaklaştırılması girişimini uluslararası anlamda bağlayıcı bir taahhüdün ihlali olarak yorumlaması hukuki temelden yoksundur. Zira İsmet Paşa Patrikhanenin İstanbul'dan çıkarılmaması konusunda teminat vermiş ya da bu noktada bir deklarasyonda bulunmuş değildir. İsmet Paşa Patrikhanenin siyasal ya da yönetsel işlerle hiç uğraşmayacağı, yalnız din alanına giren işlerle yetineceği konusunda konferans önünde Müttefik Temsilci Heyetinin ve Yunan Temsilci Heyetinin yapmış oldukları resmi konuşmaları ve verdikleri garantileri senet saydığını, belirttiği şartlara ve senet saydığı garantilere dayanarak, Patrikhanenin İstanbul'dan çıkarılması teklifinden

vazgeçtiğini açıklamıştır (Lozan, 1969: 331). Dolayısıyla burada sözlü anlaşma taahhüdü olarak görülmesi gereken asıl mesele Patrikhanenin İstanbul'da kalmasının taahhüt edilmesi değil, Patrikhanenin siyasal ve yönetsel yetkilerden tamamen soyutlanarak salt dini yetkilerle sınırlandırılmış olmasıdır. Patrikhanenin geçmişte sahip olduğu yetki ve ayrıcalıklar ne olursa olsun, Türkiye'nin kurucu sözleşmesi olarak kabul edilen Lozan Antlaşması ile bu yetki ve ayrıcalıklar sona erdirilmiş ve salt din kurumu olarak İstanbul'da kalmasına izin verilmiştir.

Psoimades, Patrikhanenin İstanbul'da kalmasının Lozan Antlaşmasıyla garanti altına alındığını belirtmekle birlikte, Lozan Antlaşmasının Türk Hükümetinin Patrikhanenin özgürlüğüne ve ekümenik faaliyetlerini serbesçe icrasına müdahale etmesine engel olmadığını da vurgulamaktadır. Müellif Patrikhanenin geleceğinin Yunanistan'ın bağımsızlığından itibaren Türk-Yunan ilişkilerine bağlı olduğunun altını çizmiştir (Psoimades, 1961: 3). Dolayısıyla Patrikhane üzerinde Türkiye'nin kontrolü uluslararası bir düzenleme ile değil, tümüyle ulusal düzenlemelere bağlı olarak gelişmektedir. Bu amaçla Lozan Antlaşmasına göre Patrikhanenin hukuki durumu şu çerçevede belirlenebilir (İksel, 1973: 43):

1. Patrikhanenin İstanbul'da kalışı bir antlaşma hükmü ile değil, Türkiye'nin tek taraflı tasarrufu ile olmuştur.

2. Patrikhane bir Türk kurumudur. Patrik ve Patrikhanenin memurları Türk Hükümetinin muvafakati ile tayin edilir ve denetime tâbidir.

3. Patrik ve Patrikhanenin 1453'den 1923'e kadar sahip olduğu siyasî ve idarî imtiyazlar kaldırılmıştır. Patrikhane ancak dini işlerle ilgilenebilir. Patrik İstanbul'daki Rum cemaatinin temsilcisi olmadığı için bu cematle Türk resmi makamlar arasındaki ilişkilerde aracılık yapamaz.

4. Patrikhane herhangi bir kilise veya sinagog gibi Lozan Antlaşmasının 40 ve 42. Maddelerindeki himayeden yararlanan diğer yandan Patrik ve Patrikhane görevlileri sıfatlarına ilişkin Türk kanunlarına tâbidir ve yapmış oldukları faaliyetler Türk kanunlarına göre suç teşkil ettiği takdirde Türk Ceza Kanununa göre müeyyidelendirilecektir.

Lozan Antlaşmasında Patrikhanenin tâbi olacağı hukuki rejim bir konvansiyon hükmü ile belirlenmemiştir. Bu noktada Patrikhane bir kilise niteliğindedir ve Antlaşmanın Azınlıkların Korunması başlıklı m. 35-45 hükümleri çerçevesinde dini kurumlar kapsamı içinde mütalaa edilmelidir. Bu arada Patrikhanenin İstanbul'dan ihracı müzakereleri sırasında Patrikhanenin yetkileri konusunda yapılan tartışma ve uzlaşma Patrikhanenin hukuki konumunun çerçevesini çizmektedir. Taraflar Patrikhanenin siyasi ve idari yetki ve imtiyazlarının kaldırıldığını ve bundan böyle tanınmayacağını, ancak dini yetkilerle donanmış bir Patrikhanenin İstanbul'da kalabileceği konusunda anlaşmışlardır. Müzakere tutanakları bunu açıkça göstermektedir.

Patrikhane artık geçmişte sahip olduğu ayrıcalıklara sahip olamayacaktır. Bir başka ifadeyle millet sisteminin hakim olduğu teolojik monarşi ile yönetilen bir imparatorlukta milletbaşı unvanı ile cematle Devlet arasında köprü rolü üstlenen Patrikhanenin laik Cumhuriyet sisteminde, din farkı gözetmeksizin eşit haklara sahip vatandaşlar arasında, ayrıcalıklı bir konuma sahip olarak Rum cemaatinin devlet ile ilişkilerinde aracılık etmesi, onların başı olması sözkonusu olamaz. Dolayısıyla Osmanlı Devletinin yıkılması ve yeni bir devletin kurulmasıyla başka bir hukuki düzenlemeye gerek kalmadan Patrikhanenin Osmanlı Devlet sisteminden kaynaklanan imtiyazları ve sisteme ilişkin yetkileri ortadan kalkmıştır. Lozan Antlaşması TC Devletinin kurucu antlaşması olarak kabul edildiği için Patrikhanenin imtiyazlarının kaldırılması bu antlaşmaya tarihlendirilmektedir.

Lozan Antlaşmasında Patrikhane ile ilgili bir hükmün yer almasının engellenmesi, kurumun tümüyle Türk hukukuna bağlanması, ekümenik iddiasının Türkiye tarafından kabul edilmediği ve edilemeyeceğinin bir göstergesidir. Dolayısıyla kimin Patrik olacağına ve tayin usulüne tümüyle Türk hukuku karar verecektir.

Lozan Antlaşmasının imzalanmasından sonra Venizelos tutanaklara geçen sözünü yerine getirerek zamanın Patriği IV. Meletios'a istifa etmesini tavsiye etmiş, Patrik de sağlık nedenlerini ileri sürerek önce Aynoras'a gitmiş, ardından baskılar sonucu istifa etmiş ve İskender patriği seçilerek onurlandırılmıştır (Benlisoy/Macar, 1996: 50). Patrik IV. Meletios Aynoras'a gitmeden önce Kutsal Meclis ve Karma Mecliste alınan kararlara göre Patrikhanenin her türlü siyasi ve idari karakterini terk ettiği sadece Panortodoks dini temeli sınırları içinde kalacağı; evlilik ve bunun gibi durumların dini kapsam içinde kalacağı; eğitim ve yargı kurumlarının

azınlıklarla ilgili talimatlar doğrultusunda seçilecek delegelerle yürütüleceği; Patrik seçiminin kutsal kanonlara göre yapılacağı; Patrikhanenin Hükümetle ilişkilerinin Lozan Barış konferansında Türk tarafı temsilcisi Rıza Nur Bey'in belirttiği gibi İngiltere'de, Fransa'da ve Amerika'da gerçekleştiği şekilde olacağı; Patrikhanenin teokratik monarşi olarak ruhban sınıfının ayrıcalık haklarının kaldırılmış olmasına karşın Türk Hükümetinin Patrikhanenin dini hükümetine ve hiyerarşik toplantılarına müdahale etmeyeceği kabul edilmiştir (Macar, 2004: 121).

Bu arada yeni Patrik seçimi ile ilgili olarak İstanbul Valiliği 6 Aralık 1923 tarihli ve 1092 nolu bir tezkereyi Patrikhaneye göndermiştir. Buna göre

“İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi Kutsal Meclisine,

Türkiye dahilinde gerçekleştirilecek dini ve ruhani seçimlerde, katılacak adayların Türkiye vatandaşı ve seçim sırasında Türkiye dahilinde görevli olmaları gerekmektedir. Bu şartlar seçilecek kişi için de geçerlidir” (Macar, 2004: 124-125; Benlisoy/Macar, 1996: 50).

Patrik seçimi ile ilgili Cumhuriyet döneminde çıkarılmış tek hukuk düzenleme olan bu Valilik Tezkeresi hukuki dayanağını 1862 tarihli Rum Patrikliği Nizamına dayandırmaktadır. Buna göre Kutsal Meclis (Ser Sinod) Patrik adayları listesini İstanbul valiliğine sunmaktadır. Sunular adayların TC vatandaşı olması ve makamlarının TC sınırları içinde yer alan metropolitlerden olması gerekmektedir. Valilik seçilmesini istemediği adayları listeden çıkarabilir. Valilikten gelen listedeki adaylar Kutsal Mecliste oylanır ve Patrik seçilir (Benlisoy/Macar, 1996: 60; Gökçen, 2004: 73).

Görüldüğü üzere Patriğin TC vatandaşı olması ve makamının Türkiye içinde yer alan bir metropolitlikte olması esastır. Bu şartlar Patrikhanenin ekümeniklik iddiasına Türkiye tarafından tanınmadığının açık bir göstergesidir⁷. Zira Türkiye sınırlarının dışında kalan metropolitler Patrikhaneye bağlı olsa da Patrik seçiminde aday olamayacak ve seçime katılamayacaktır.

⁷ Aleksandris Valilik tezkeresini Türkiye'nin Patrikhanenin ekümenik karakterine ilk saldırı olarak nitelendirmiştir. Müellife göre ekümenik Patrikhanenin patriği de ekümenik yani uluslarüstüdür, dolayısıyla bu makam tek bir milliyetten olmaz zorunluluğu ile sınırlanamaz. Nakleden Macar, 2004, s. 124.

IV. Rum Patrikliği Nizamatı

Patrik seçimi ile ilgili olarak 1923 tarihli valilik tezkeresi dışında Cumhuriyet döneminde herhangi bir hukuki tasarruf yapılmamıştır. Bu durumda Osmanlı döneminde çıkan 1862 tarihli Rum Nizamatinin⁸ halen yürürlükte olup olmadığı meselesinin irdelenmesi gerekmektedir.

1962 tarihli Rum Patrikliği Nizamatı Osmanlı millet sistemine⁹ uygun bir hukuki düzenleme olarak ortaya çıkmıştır. Millet sistemi, egemen milletin içinde ayrı bir toplumun kimliğinin devamını ve geliştirilmesini teşvik eden bir anlayışı hedeflemekte (Eryılmaz, 1992: 73) ve aynı devlet hükümlerinde farklı hukuk sistemlerine tâbi olmayı düzenlemektedir (Bozkurt, 1996: 10). Osmanlı vatandaşı olmalarına rağmen pekçok konuda kendi özel kanunlarına tâbi olan bu milletler devletle olan ilişkilerini Patrikhaneler aracılığıyla yürütmekte idi (Eryılmaz, 1992: 73). Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethinden sonra Rum kilisesine din ve hukuk işlerinde özerklik vermesiyle ve Rum milletine seçtiği Patriği Ortodoks cemaatin başına getirmesiyle millet sistemi Osmanlı'da yerleşmiş ve sonradan Ermeni ve Yahudi topluluklara da imtiyazlar tanınarak ayrı bir millet olarak kabul edilmeleri sağlanmıştır. Millet sisteminde gayrimüslimlere din ve özel hukuk alanında müsamaa gösterilirken aynı zamanda Müslümanlardan ayrılmaları da hedeflenmiştir (Bozkurt, 1996: 10).

Osmanlı Devletinde 1839 Tanzimat fermanıyla başlayan değişim rüzgarı millet sisteminin yeniden yapılanmasını sağlayarak Müslümanlarla gayrimüslimlerin hukukun pekçok alanında eşit muamele görmesini hedeflerken, imtiyazlarından vazgeçmek istemeyen milletbaşları tarafından tepkiyle karşılanmıştır (Eryılmaz, 1992: 67)¹⁰.

1856 Islahat Fermanında gayrimüslim cemaatlere verilen imtiyazların aynen korunduğu açıklanmış ve her topluluktan kendi yönetimlerini düzenlemek amacıyla bir komisyon kurmaları istenmiştir. Bu amaçla Âli Paşa cemaat liderlerine bir buyruktu göndermiş, her komisyonun hazırladığı nizamnameler Babıâli'nin onayı ile yürürlüğe girmiştir (Eryılmaz, 1992: 82; Bozkurt, 1996: 170). 1862-65 yılları arasında tüm milletler için yeni

⁸ Düstur. C. II, s. 902-937. Birden fazla nizamnameden oluşan bu Nizamatin latin harfleriyle metni için bkz. Benlisoy/Macar, 1996, s. 71 vd; Çelik, s. 211 vd.

⁹ Millet sistemiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Bozkurt, 1996, s. 9 vd; Eryılmaz, 1992, s. 72; Kenanoğlu, İstanbul 2004, s. 30 vd.

¹⁰ Gayrimüslimlerin siyasi alanda Müslümanlarla eşit hale gelmesi Müslüman Türklerin de tepkisini çekmiştir. Bkz. Eryılmaz, 1992, s. 63 vd.

nizamnameler kabul edilmiş ve bunlar o cemaatlerin anayasası olarak nitelendirilmiştir. Patrikler ile Hahambasının yetkilerinden önemli bir bölümü yeni oluşturulan meclislere aktarılmış, laik üyelerin de meclislere girilmesiyle milletbaşları ruhani ve cismani işlerde tek başlarına karar verme yetkisini kaybetmiştir (Eryılmaz, 1992: 82; Bozkurt, 1996: 170).

Rum Patrikliği nizamnamesi 25 Nisan 1862/13 Şevval 1277 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Nizamname Patriğin seçimi, yetkisi, meclislere, metropolitlere, mahkemelere, okullara ve mali yönetime ait hükümler içermektedir. Nizamnameye göre Patrik kayd-ı hayat şartıyla seçilmekte ve irade-i seniyye ile memuriyeti tasdik edilmekte ve ruhani ve cismani reis olarak tanınmaktadır. Patrik Rum milletinin başı olarak cemaati ile Babıâli arasındaki ilişkileri düzenlemek ve Nizamnamenin uygulanmasına nezaret etmekle yükümlüdür (Eryılmaz, 1992: 82).

Görüldüğü üzere 1862 Rum Nizamnamesi millet sistemi esasına dayanarak çok hukuklu bir imparatorlukta Rum cemaatinin sadece dini değil, siyasi yönetiminde esas alınacak kuralları belirleyen ve cemaatin anayasası niteliğinde olan bir hukuki düzenlemedir. Bu düzenlemede ruhani meclis yanında, laik üyelerin de bulunduğu karma meclis oluşturulmuş ve bu karma meclis seçiminde yalnız İstanbul ve civarındaki Rumlar söz sahibi olmuştur¹¹.

Çok hukuklu millet sisteminin bir uzantısı olan ve gayrimüslim vatandaşların milletbaşı vasıtasıyla tebası oldukları devletle ilişkilerini düzenleyen bu Nizamnamenin yürürlükten kaldırılması için bu yönde açık bir tasarrufa ihtiyaç yoktur. Zira tek hukukun egemen olduğu, kimseye imtiyaz tanınmadığı, eşit haklara sahip vatandaşların Devletle olan ilişkisinde cemaat liderlerine yetki verilmediği bir siyasi düzen olan Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasıyla söz konusu Nizamname başka bir hukuki tasarrufa gerek kalmadan yürürlükten kalkmıştır. Hukukun temel prensipleri gereği yeni hukuk sistemi eskisinden farklı bir düzenleme getirdiğinde, eski tarihli kurallar zımnen yürürlükten kaldırılmış olur. Bu itibarla millet sistemi ve çok hukuklu bir siyasi yapının hukuk mevzuatı olan 1862 Nizamnamesi, siyasi ve hukuki sistemin değişmesiyle yürürlükten kalkmıştır.

Ancak Cumhuriyet döneminde Patrikhane ile ilgili ayrıntılı bir düzenleme yapılmadığı için bu noktada uygulanacak hukukun ne olacağı

¹¹ Meclis-i muhtelit-i daiminin suret-i teşkili nizamnamesidir. (n. 4)

meselesi gündeme gelmektedir. Yeni bir düzenleme yapılmadığı sürece 1862 Rum Nizamnamesinin, yürürlükte bulunan Türk Anayasasına ve kanunlarına aykırılık teşkil etmeyen hükümlerinin geçerli olduğu sonucuna varabiliriz. Zaten Patrik seçimi ile ilgili Valilik tezkeresi hükümleri incelenirse bunun Nizamname hükümleri ile örtüştüğü görülecektir.

Nizamnameye göre Patrik "...la-akl pederinden beri aslen tebea-ı Saltanat-ı Seniyyeden olması elzemdir"¹². Hakk-ı intihab münhasıran tebea-ı Saltanat-ı Seniyyeye aittir¹³. Kural Patriğin Osmanlı vatandaşı olması ve seçim hakkının da münhasıran Osmanlı vatandaşlarına ait bulunmasıdır. Buna göre bugün itibarıyla hukuken Patriğin Türk vatandaşı olması ve Patriği seçme hakkına sahip olanların da Türk vatandaşı olması gerekmektedir.

Türk vatandaşı olması koşulu sadece Patrik için geçerli değildir. Piskopos olacak rahipler için de Türk vatandaşı olma zorunluluğu vardır. "Piskopos intihab ve tayin olunacak zatın evvela en asıl tebea-ı Devlet-i Aliyye'den olduğu...lisan-ı Türki ve Slavoniyeye dahi aşına olması elzemdir"¹⁴. Piskoposların Türk vatandaşı olmaları yanında Türkçe bilmeleri de gerekmektedir. Nizamnamenin kurah çok açık ortaya koymasına ve Patrikhanenin de halen 1862 Nizamnamesi ile bağlı olduğunu belirtmesine rağmen, bazı hükümlerin bizzat Patrikhane tarafından çiğnenmesine sessiz kalınmakta ve mesele Hristiyanların iç işi olarak kapatılmaya çalışılarak, yurt dışından gelecek baskı ve dayatmalar için temel oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Patrikhanenin 12 kişilik Sen Sinod (Kutsal Meclis) üyeliğine iki Yunanlı, bir Amerikalı, bir İngiliz, bir Yeni Zelandalı ve bir Finlandiyalı üye atanmıştır (Bkz. Gökçen, 2004: 72 vd). Dolayısıyla Patrik seçiminde oy kullanacak Sen Sinod üyelerinden 6 tanesi 1862 Nizamnamesine ve 1923 tezkeresine aykırı olarak yabancı olmuştur. Bu durum Patrikhanenin ekümeniklik¹⁵ iddiasının ve yıllardır devam eden taleplerinin bir sonucudur.

¹² Fasl-ı sâni Patrikliğe layık ve intihab olunacak zatın sıfat-ı lazimesi beyanındadır (m. 3).

¹³ Fasl-ı sânis Patrik intihabı için teşekkül edecek meclis-i umuminin heyet-i beyanındadır (m. 3).

¹⁴ Piskoposluğa müstahak olacak rahiplerin sıfatı lazımleri ile usul-ü intihabiyelerini mutazammun nizamname (m. 1).

¹⁵ Fener - Rum Patrikhanesinin Hristiyan hukuku açısından ekümenik (evtensel) olamayacağı konusunda bkz. Çelik, 2000, s. 1 vd. Fener Patrikhanesinin nüfuz alanı

Fener-Rum Patrikhanesi bütün Ortodoksların merkezi olarak görüldüğü, Patriğin ve metropolitlerin Türk vatandaşı olma zorunluluğu kaldırılmalı, yabancı dinadamlarının Türkiye'ye geliş gidişlerinde hiçbir kısıtlama olmasın dayatması gündeme gelmektedir. Burada incelenmesi gereken nokta bu taleplerin Türkiye açısından yerine getirilmesi zorunlu yükümlülükler olup olmadığıdır. TC Devleti ancak ulusal ya da uluslararası hukukun emrettiği şekilde davranmalıdır.

Patrikhane konusunda uluslararası bir taahhüt üstlenilmediği, Lozan'ın Patrikhanenin tamamen dini işlerle ilgilenmek üzere İstanbul'da kaldığı, siyasi yetkilerinden arındırıldığı ve ekümeniklik iddiasının kabul edilmediği, bir Türk kurumu olarak azınlık kilisesi olarak nitelendirildiği hususları tartışmasızdır. Dolayısıyla bir egemen devlette azınlık statüsünde bulunan bir kilisenin, bütün dünya Ortodokslarının lideri sıfatıyla hareket etmesi ve hukuk düzenini buna göre şekillendirerek extraterritorial statü talebi hiçbir şekilde hukuki temele dayanmamaktadır. Türkiye'nin bu talebi dayatmayı kabul etmesi konusunda da hiçbir bağlayıcı yükümlülük bulunmamaktadır.

V. Heybeliada Ruhban Okulu Meselesi

Fener Patrikhanesinin her fırsatta dile getirdiği, Avrupa Birliği uyarınca sürecinde ilerleme raporlarına konu olan HRO'nun faaliyete geçirilmesi meselesi de hukuk kuralları bir tarafa bırakılarak, dinadamları yetiştirme özgürlüğü, azınlık hakları bağlamında ele alınmakta ve Türkiye'nin Lozan Antlaşması m. 40'a aykırı hareket ettiği ileri sürülmektedir.

HRO meselesindeki en büyük yanlış okulun siyasi bir kararla kapatıldığı ve yine siyasi bir kararla açılabilceği düşüncesidir. Oysa HRO'nun hukuki bir sürecin sonunda kapanmıştır ve bu süreç bizzat HRO'nu hedef almamıştır.

HRO, Anayasa Mahkemesinin 1971 yılında verdiği bir kararın ardından kapanmıştır¹⁶. Karar özel yükseköğretim kurumlarının Anayasaya aykırılığı üzerine temellendirilmiştir. Anayasa Mahkemesinin kararının ardından kar

Türkiye'deki 2500 Rum Ortodoks, ABD'deki birkaç yüzbin kişi, Finlandiya'da yirmibin kişidir. Bkz. Ortaylı, 1987, s. 23.

¹⁶ 12.1.1971 tarih, 1969/31 E. ve 1971/3 K. sayılı Anayasa Mahkemesi Kararı (R. 26.3.1971-13790). Karar için ayrıca bkz. Düstur 5. Tertip, c. 10, 1. Kitap, 1 Kasım 1970-28 Şubat 1971.

kapsamında yer alan bütün yüksekokullar kapanmış ve Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından gönderilen bir yazı ile okulun bu karar kapsamında olduğu, özel bir yüksekokul mahiyetinde bulunan teoloji bölümünün 9 Temmuz 1971'den itibaren hiçbir hukuki varlığının kalmadığı hususu HRO Müdürlüğüne bildirilmiştir¹⁷. HRO'nun kapatılmasının hukuka aykırı olduğu iddiası ancak okulun Anayasa Mahkemesi kararı kapsamında olmadığı sonucuna varılması halinde geçerli olacak aksi takdirde temelsiz bir iddia olmaktan öteye geçmeyecektir.

HRO Cumhuriyet döneminde 1951 yılına kadar üç yıllık lise ve dört yıllık teoloji okulu olarak faaliyet göstermiş ancak her zaman orta derecedeki bir okul olarak işlem görmüştür¹⁸. Dolayısıyla lise sonrası yapılan teoloji eğitimi de yüksekokul olarak değil, ortaokul statüsünde kabul edilmiştir.

1947 yılında Patrikhane HRO'nun sınıf teşkilatı ve ders programında değişiklik yapılması ve yabancı öğrenci ve öğretmen getirilmesi talebiyle Milli Eğitim Bakanlığına başvurmuştur¹⁹. Verilen cevapta üç yıl olan teoloji bölümünün dört yıla çıkarılması kabul edilmiş ancak önemle teoloji kısmının derecesinin olmadığı ve "Heybeliada Rum Rahipler Okulu" olduğu vurgulanmıştır. Böylece lise sonrası teoloji eğitimi kaç yıl olursa olsun yüksekokul eğitimi olarak kabul edilmeyecek ve okul orta derecede bir okul statüsünü muhafaza edecektir.

HRO'na gelecek yabancı öğrencilere tahkikata tâbi tutulmadan vize verilmesi talebi, ülkemizin emniyeti ile ilgili kanuni usullerin buna müsaait olmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir (Özyılmaz, 2000: 84).

Patrikhanenin talepleri 1949 yılında bir kez daha değerlendirilmiş ve

¹⁷ Emniyet Genel Müdürlüğü Güvenlik Daire Başkanlığı Arşivi Klasör no: 42226-3/3-8/F3'den naklen Özyılmaz, 2000, s. 101.

¹⁸ Fener Rum Patriği Athenagoras 13 Temmuz 1953 tarihli Hronos gazetesine verdiği beyanatta bu durumu açıkça belirtmiş ve eski iktidar zamanında (Menderes öncesi dönem) Rıhbun mektebinin bir orta mektep sıfatını haiz olmasına mukabil, Menderes Hükümeti zamanında üniversite eğitimi veren bir ilahiyat fakültesi haline geldiğini beyan etmiştir. Ömer Sami Coşar: Patrikhane Dosyası, Hürriyet 18 Ağustos 1976.

¹⁹ Emniyet Genel Müdürlüğü Güvenlik Daire Başkanlığı Arşivi klasör no: 42226-1/2'den naklen Özyılmaz, 2000, s. 82 vd.

1. Yabancı öğrencileri RO'na kabul etmeyi zorunlu kılan bir Antlaşma ya da kanun olmadığı;

2. Okulun 11 öğretmeni ve 16 öğrencisinin olduğu, buna karşılık Patrikhane tarafından 45 öğrenciye vize verilmesinin istendiği, bu talebin okulu azınlık kurumu niteliğinden çıkararak bütün Dünya Ortodoksları için bir merkez haline getirmeyi hedeflediğini; oysa ki HRO'nun yabancı öğrenciler için değil, münhasıran Türkiye'deki azınlık için dinadama yetiştirmeye mahsus bir müessese olduğu;

3. Ortodoksları Moskova'nın nüfuzuna kapırmamak gibi bir misyonun tamamen siyasi nitelik taşıdığı bu nedenle Patrikhane'ye tanınan ruhani sıfatla bağdaşmadığı, Lozan'da Lord Curzon'un Patrikhane'nin dini bir müessese şekline girmesini kabul ettiklerine dair sözlerinin senet kabul edildiği;

4. Patrikhane tarafından Ruhban Okulu senatosunun değiştirilerek yüksek tahsil müessesesi haline getirilmesi teşebbüslerinin herşeyden önce 16 yerli öğrencisi olan bir okul için gerçek bir ihtiyaç mahsulü olmadığını, ayrıca 4936 sayılı kanunda Üniversiteler ile Üniversitelere bağlı olmayarak açılacak fakültelerin devlet eliyle ve kanunla kurulabilmesi karşısında gerçek ihtiyaç halinde bu ihtiyacın İlahiyat Fakültesine bir Ortodoks kürsüsü ilavesi suretiyle temin edilmesinin düşünülebileceği;

5. Bu esaslar haricinde ve Rum Ortodoksların lehine istisna ve imtiyazlar kabul edilirse bunun Türkiye'deki diğer azınlıklar için emsal teşkil edeceğinin gözönünde tutulması gereği

kararlaştırılmıştır. (Özyılmaz, 2000: 85-86).

Görüldüğü üzere bir dayatma olarak ileri sürülen, Patrikhaneye bağlı yüksekokul seviyesinde uluslararası teoloji okulunun hem ulusal hem uluslararası hukuk açısından neden mümkün olmadığı bütün gerekçeleriyle açıklanmıştır.

Demokrat Parti iktidarı zamanında 8 Aralık 1950 gün ve 9127/7 ve 2601 sayılı emir ile okulun dört sınıflı kısmının azınlık liseleri derecesine çıkarılması ve üç sınıflı kısma bir sınıf ilave edilerek dört yıl üzerinden "Heybeliada Rum Rahipler Okulu" olarak derecelendirilmesi sağlanmış

(Özyılmaz, 2000: 77-78) ve Rum Rahipler Okulu Yönetmeliği (metin için bkz. Özyılmaz, 2000: 179 vd; EK VII) onaylanmıştır.

Bu Yönetmelik ile Runban Okulu 3 yıllık lise bölümü ve 4 yıllık teoloji bölümü ile faaliyette bulunmuş ve teoloji bölümü "lise üzerine en az bir yıllık mesleki tahsil veren okullar" derecesinde kabul edilmiştir²⁰. O zaman da hukuken yüksekokul terimi kullanılmayacağı için lise sonrası 4 yıllık ihtisas bölümü mesleki tahsil veren okul olarak adlandırılmıştır. Böylelikle daha önce uygun görülmeyen statü değişikliği, siyasi iktidarın kararıyla bir Yönetmelik marifetiyle temin edilmiştir. Okul artık orta derecede bir okul değildir; lise sonrası ihtisas eğitimi veren bir yüksekokul olmuştur. Ayrıca daha önceki uygulamadan farklı olarak Başbakan Adnan Menderes'in talimatıyla HRO'na gelecek yabancı öğrencilere tahkikat yapmadan istisnasız vize verilmiştir. Böylelikle okuldaki yabancı öğrenci sayısı Türk vatandaşı öğrenci sayısını aşmıştır (Özyılmaz, 2000: 87).

Sonuç itibarıyla HRO, 1971 tarihli Anayasa Mahkemesi kararının verildiği sırada yabancı öğrenci sayısının yerli öğrenci sayısını aştığı yüksekokul seviyesinde bir okuldur ve hiç şüphesiz karar kapsamında yer almaktadır.

Patrikhane HRO'nun yeniden açılışını Türk hukukuna uygun bir okul olarak değil, kendisine bağlı uluslararası bir teoloji okulu olarak talep etmektedir. Bu durumda HRO bir azınlık okulu olmayacaktır. Zira 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu (RG. 18.6.1965-12026) azınlık okullarında sadece Türk vatandaşlarının çocuklarının okuyabileceğini öngörmektedir (m. 25/III). Dolayısıyla HRO istenilen statüsü ile Türkiye'de bulunan Ortodoks azınlığa değil, dünya Ortodokslarına hizmet eden bir okul olarak açıldığında, artık temel alacağı hukuk kuralları azınlık hukuku olmayacaktır. Ancak böyle bir okul için dayanılabilecek ulusal ya da uluslararası hukuk normu olmadığı için azınlık hakları kullanılmak istenmektedir. Bir başka ifade ile azınlık hakları klişesi ile azınlığa değil de yabancılara eğitim veren bir okulun açılması için Türkiye'ye baskı yapılmaktadır.

²⁰ Okul, üç sınıflı lise bölümü ile dört sınıflı Teoloji İhtisas bölümünden teşekkül eder. Teoloji bölümünü bitirenler Lise üzerine en az bir yıllık mesleki tahsil veren okullar derecesinde öğrenim görmüş sayılırlar. Her iki kısımda öğrenim parasız ve yatılıdır. (Yönetmelik m. 3).

Lozan Antlaşması²¹ Azınlıkların korunması ile ilgili m. 37-45 arasında gayrimüslim azınlıklar ile ilgili düzenlemeler yapmıştır. HRO kapatılmasının Lozan Antlaşmasının 40. maddesine aykırı olduğu düşünülmektedir (Macar, 13.7.2004; Macar, 1.4.2005). Oysa 40. Madde HRO'nun istenilen statüde bir okul olarak faaliyette bulunmasını talep eden hiçbir düzenleme getirmemektedir. Maddeye göre gayrimüslim azınlıklara mensup Türk vatandaşları hem hukuk hem uygulama açısından diğer Türk vatandaşlarına uygulanan aynı muamele ve güvencele yararlanacaklar; giderleri kendilerine ait olmak üzere her türlü eğitim kurumlarıyla, dinsel ya da sosyal kurumlar, her türlü okullar ve buna benzer kurumların öğretim ve eğitim kurumları kurmak, yönetmek ve denetlemek, kütüphanelerini serbestçe kullanmak ve dini ayinlerini serbestçe yapmak konusunda eşit haklara sahip olacaktır. Dolayısıyla bu maddedeki anahtar sözcük "eşit muamele", "eşit haklar"dır. Buna göre sayılan alanlarda negatif hakların teminat altına alınmıştır. Madde hiçbir biçimde gayrimüslim azınlıkların istediği şekilde hayır kurumu, dinsel ya da sosyal kurum veya kuruluşları açabileceklerinin garantisini vermemektedir. Önemli olan gayrimüslim azınlığın sayılan alanlarda diğer TC vatandaşları ile eşit haklara sahip olmasıdır. Bu noktada diğer Türk vatandaşlarına tanınmayan bir hak ya da ayrıcalık Lozan Antlaşmasına dayanılarak talep edilemez. Dolayısıyla mesele din eğitimi konusunda diğer Türk vatandaşlarına tanınan hakların Patrikhanenin HRO için talep ettiği statünün ne derece birbiriyle örtüşmesi noktasında belirginleşmektedir.

Türkiye'de din eğitiminin nasıl verileceği hukuken saptanmıştır ve mevcut durum bütün vatandaşlar için geçerlidir. TC Anayasası m. 24/III'de "Devlet din eğitimi ve öğretimi Devlet'in gözetim ve denetimi altında yapar ve hükümünü getirmiştir. Buna göre laik Türkiye Cumhuriyetinde devlet gözetimi ve denetimi dışında bir din eğitimi verilemez. Bu tür eğitim Patrikhanenin tümüyle kendisine bağlı uluslararası teoloji okulu tarafından herşeyden önce Anayasa m. 24'e aykırıdır.

HRO yükseköğretim statüsünde olduğu için Anayasa m. 130 kapsamındaki durumun irdelenmesi gerekmektedir. Anayasa m. 130 çok açık bir şekilde üniversitelerin devlet tarafından kanunla kurulacağını belirtmiş ve va-

²¹ Lozan Antlaşmasının tam metni için bkz. Düstur 3, Tertip, c. 5, s. 7. 11 Ağ. 1339-19 Teşrinievvel 1340 Necmi İstiklal Matbaası İstanbul 1931. Bu metin için ayrıca bkz. www.ttk.gov.tr (3.10.2005) Lozan Antlaşması tam metni için ayrıca bkz. Soysal, İsmail: Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları, 1. Cilt (1920-1945) Anı 1983, s. 85 vd.

tarafından da devletin gözetim ve denetimine tâbi yükseköğretim kurumlarının kurulabileceğini örgörmüştür. Bu durumda HRO bir vakıf tarafından kurulan yükseköğretim kurumunun bünyesinde faaliyet gösterebilir. Fakat Patrikhanenin tüzel kişiliği olmadığı için onun yükseköğretim kurumu kurması mümkün değildir. Ancak bir azınlık vakfı bu işi üstlenebilir. Patrikhane HRO'nun tümüyle kendine bağlı olmasında ısrar ettiği için bu fikri de kabul etmemektedir. Zira vakıf üniversitesi de devlet üniversiteleri gibi Yükseköğretim Kuruluna (YÖK) bağlıdır ve YÖK'e bağlı bir okul Patrikhanenin amaçları ile bağdaşmamaktadır.

Anayasa genel hükümlerden ayrı olarak özel hükümlere tâbi yükseköğretim kurumlarını sadece Türk Silahlı Kuvvetleri ve Emniyet Teşkilatına bağlı yükseköğretim kurumları olarak belirlemiştir (Anayasa m. 132). Dolayısıyla özel hükümlere tâbi yüksekokullar arasında dini müesseseler, cemaatler ya da azınlıklar yer almamaktadır. Bu durumda müslüman çoğunluk dahi teoloji (İslam şeriatı) eğitimi veren yüksekokul açamazken, Ortodoks azınlığın uluslararası teoloji eğitimi veren özel yüksekokul talebi hiç kuşkusuz bir imtiyaz talebidir. Böylesi bir imtiyaz değil azınlığa, çoğunluğa bile tanınmaz. Zira Anayasa m. 10 herkesin dil, ırk, renk, cins, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetmeksizin kanun önünde eşit olduğunu vurgulamakta ve "hiçkimseye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz" hükmünü getirmektedir. Bu itibarla teoloji eğitimi ve öğretimi konusunda bütün TC vatandaşları eşit haklara sahiptir ve kimseye imtiyaz tanınmaz. Patrikhanenin talep ettiği HRO statüsü bir imtiyaz talebidir ve açıkça Anayasaya aykırıdır.

HRO için talep edilen özel statünün Lozan Antlaşmasında, Anayasa'da ve kanunlarda bir dayanağı olmadığını tespit ettikten sonra, sıklıkla karşımıza çıkan "karşılıklılık" kavramına değinmekte yarar görmekteyiz. Bu kavram Lozan Antlaşması m. 45 uyarınca dile getirilmektedir. Söz konusu maddeye göre antlaşmanın bu kesimdeki hükümlerle Türkiye'nin gayrimüslim azınlıklara tanımış olduğu haklar, Yunanistan tarafından kendi ülkesinde bulunan Müslüman azınlık için de tanınmıştır. Burada Yunanistan ve Türkiye'de yaşayan ve azınlık statüsünde vatandaş olan belli gruplara tanınan hakların garantisi olmak üzere karşılıklılık ilkesi benimsenmiştir.

Buradaki karşılıklılık azınlıkları diğer vatandaşlarla eşit seviyede tutan negatif haklar kapsamında karşılıklılık değildir. Söz konusu olan pozitif haklar açısından karşılıklılıktır. Dolayısıyla Türkiye'de bulunan

gayrimüslim azınlığa tanınan pozitif bir hak ancak Yunanistan'daki Müslüman Türk azınlığa tanınan hakkın karşılığı olabilecektir. Bu itibarla uluslararası teoloji okulu olarak faaliyet göstermesi istenen HRO için bir imtiyaz tanınması, aynı yöndeki imtiyazın Yunanistan'daki azınlık için de geçerli olmasını gerekli kılmaktadır. Bu noktada hemen belirtilmelidir ki bu karşılıklılık "Atina'ya cami yapılması" ya da Celal Bayar lisesine Türk öğretmen tahsisi" değildir. Karşılıklılık bir hakkın tanınması açısından tam ve eş değer bir karşılıklılığı ifade ettiği için, HRO'nun karşılıklılığı, Yunanistan'da İslam ilahiyatı öğreten, yabancı ülkelerden öğrenci kabul eden, tedrisatı Yunan Devletinden bağımsız olarak belirlenen özel bir yüksekokuldur.

Görüldüğü üzere talep edilen HRO statüsü ne ulusal ne de uluslararası hukuka uygun bir taleptir. Meselenin azınlıkların din eğitimi ile de ilgisi yoktur. Zira amaç Türkiye'deki Ortodoksların arasından dinadamı yetiştirmek değil, dünya Ortodoksları için uluslararası teoloji okulu açarak, Patrikhanenin ekümenikliğini TC Devletine kabul ettirmektir. Her türlü alanda yurt dışı eğitimi desteklenirken, Ortodoks ilahiyatı için yurt dışında eğitim görenleri düşmanca fikirlerle yetiştirilmiş ajanlar olarak görmek kendi içinde tutarsız ve çelişkili bir argümandır²². Eğer yabancı bir ülkede teoloji eğitimi almak bir tehdit unsuru oluşturuyorsa, HRO'da eğitim gören rahiplerin de vatandaşlığını taşıdıkları ülke için bir tehdit olduğunu kabullenmek gerekecektir.

VI. Sonuç

Fener-Rum Patrikhanesinin hukuki statüsü Lozan müzakerelerinde kayıtlara geçen tartışma ve uzlaşmalarda belirlenmiş ve laik Türkiye Cumhuriyeti'nin Anayasasındaki nitelikleri ile perçinlenmiştir. Çok hukuklu teokratik bir İmparatorlukta Milletbaşı sıfatıyla bazı siyasi ve idari yetkileri bulunan Patrikane, tek hukuklu laik demokratik Cumhuriyette sadece dini yetkilerle donatılmış, tüzel kişiliği olmayan bir din kurumudur. Bu kurum Lozan Antlaşmasında bir sözleşme hükmü olarak zikredilmemiş, dolayısıyla uluslararası hukukun müdahale alanında dahil edilmemiştir.

Patrikhanenin tümüyle Türk hukukuna tâbi bir kurum olması ve bu itibarla Lozan Antlaşmasındaki azınlıklar kapsamında yer alması nedeniyle Patrikhane ile ilgili düzenlemeler ve Patrikhanenin talepleri ancak TC

²² Yunanistan'da teoloji eğitimi sivil fakültelerde yapılmaktadır. Ortaylı, 1987, s. 24.

Devleti için bağlayıcı hukuk normları çerçevesinde geçerli olacaktır. Patrikhanenin ekümeniklik iddiası TC Devleti tarafından kabul edilmedikçe hukukten geçerli bir statü olmayacaktır. Bu çalışma sadece hukuki açıdan meseleyi ele aldığı için Patrikhanenin dini açıdan ekümenik olup olmadığı meselesine değinmedik²³. Zira TC Devleti dini hukuk temeline dayanan bir siyasi yapıda olmadığı için, kim ne kabul ederse etsin, önemli olan mevcut hukuk sistemi içindeki meşruiyettir. Patrikhancinin ekümeniklik iddiası pozitif hukuk kurallarına binaen meşru bir talep değildir.

TC Devletinin Patriğin yabancı olmasına izin verme ya da yabancı din adamlarına vatandaşlık verme, istisnasız ülkeye giriş ve çalışma vizesi verme gibi yükümlülükleri de yoktur. Bir egemen devletin kimlere vatandaşlık hakkı vereceği o egemen devletin tekelindedir. Türkiye'yi, Patrikhanenin istediği kişilere TC vatandaşlığı vermeye mecbur tutan hiçbir uluslararası ya da uluslararası kural yoktur. Vatandaşlık kriterleri Türk Vatandaşlık Kanununda belirlenmiştir.

Yine yabancıların tâbi tutulacağı statü de yabancılar hukuku ilgili mevzuatta belirlenmiştir. Yabancıların Türkiye'ye giriş şartları Pasaport Kanununa (RG. 24.7.1950-7564) tâbidir. Buna göre vize mecburiyeti ile hükümler (m. 5, 6, 9); Türkiye'ye girişi memnu kimselerle ilgili hükümler (m. 8) yabancı dinadamları için de geçerlidir. Yabancıların Türkiye'de ikamet ve seyahatleri de Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanuna (RG. 24.7.1950-7564) uygun olmak zorundadır. İkamet tezkeresinin reddolunacağı haller (m. 7), süresi (m. 9), yenilenmesi (m. 10), sınır dışı haller (m. 19, 21,22) yabancı dinadamları için de istisnasız uygulanmalıdır. Aynı şekilde Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanunun (RG. 6.3.2003-25040) çalışma izinleri ile ilgili hükümleri din adamları için de uygulanmak mecburiyetindedir.

Patrikhanenin ileri sürdüğü talepler sadece ulusal hukuk bazında değil, uluslararası hukuk açısından da geçerli ve meşru değildir. Bu alanda dayatılan azınlık hukuku kavramları da Patrikhanenin taleplerini karşılamamaktadır. Zira uluslararası hukukta azınlık haklarının genel ilkeleri eşitlik ve ayrımcılık yasağında odaklanmaktadır. Bu ilkeler "tüm bireylere tek biçimde muamele güvencesi sağlar ve azınlıklara mensup kişilerin diğer vatandaşlarla eşit koşullar içinde, aynı haklardan yararlanmasına olanak tanır" (Kaboğlu, 2004, s. 6). Dolayısıyla Patrikhanenin taleplerine bu açıdan bakmak gerekmektedir. Ekümeniklik

²³ Bu konuda bkz. Çelik, 2000, s. 1 vd; Altındal, 2004, s. 119, 122.

iddiası, yabancı dinadamlarının serbestçe giriş ve çalışma imkanı, HRO ile ilgili özel statü azınlık hukukunun temel ilkeleri ile bağdaşmamakta, eşitlikten ziyade imtiyaz ve dolayısıyla Türk hukuk sisteminin dışında extraterritorial status talebi olarak ortaya konmaktadır. Bir egemen devletin kendi topraklarında yaşayan azınlığa farklı bir hukuk uygulayarak çoğunluğa dahi tanımadığı imtiyazları vermesi ve bu azınlığın yabancılarla entegrasyonuna hizmet edecek şekilde extraterritorial status konumu tanıması hayal bile edilemez.

Patrikhane ve HRO meselesinde Türkiye sessiz kaldıkça, Türkiye'nin uluslararası yükümlülüklerini ihlal ettiği iddia edilmekte ve bu noktada insan hakları, azınlık hakları gibi kavramların ardına sığınılmaktadır. Din özgürlüğü, azınlıklar, eğitim hakkı gibi anahtar sözcüklerin yer aldığı maddeler içeriğine bakılmaksızın öne çıkarılarak, Türkiye'nin uluslararası sorumluluklarının ihlalinin hukuki dayanağı olarak gösterilmektedir. Burnett/Pulzetti/Young'ın bu amaçla hazırladığı rapor uluslararası kuralların ne şekilde saptırıldığını göstermesi açısından ilginçtir. Müellifler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin (metin için bkz. tihv.org.tr) 2, 7 ve 18. Maddelerini dayanak göstererek Patrikhanenin ekümeniklik iddiası ve HRO meselesinde Türkiye'nin yükümlülüklerini ihlal ettiğini ileri sürmektedirler (Burnett/Pulzetti/Young, 2004: 6). Söz konusu maddeler ırk, din, dil farkı olmadan herkesin eşit olduğunu, ayırım gözetilmeyeceğini, düşünce, vicdan ve din özgürlüğünü temin eden hükümler getirmektedir. Bu maddelerin hiçbirinde Patrikhanenin ekümenikliğini tanımak, HRO'nu uluslararası teoloji okulu olarak açmak konusunda bir taahhüt bulunmamaktadır. Hatta 7. Madde "...her türlü ayırım gözetici işleme karşı ve böyle işlemler için yapılacak her türlü kısırtmaya karşı eşit korunma hakkı vardır" hükmünü getirmektedir. Dolayısıyla Patrikhanenin imtiyaz içeren ayırım gözetici ve hatta kısırtıcı işlemlerine karşı diğer Türk vatandaşlarının eşit korunma hakkının sağlanması gerekmektedir.

Müellifler Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (metin için bkz. tihv.org.tr) m. 13 ile Birleşmiş Milletler Siyasi ve Medeni Haklar Uluslararası Sözleşmesi (metin için bkz. tihv.org.tr) m. 18 hükmünü de Türkiye'nin Patrikhaneye karşı yükümlülüklerinin ihlalinin hukuki dayanağı olarak göstermektedirler (s. 6). İleri sürülen her iki hüküm de incelendiğimiz konuyla ilgili bir düzenleme getirmemektedir.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesinin 13. Maddesi eğitim hakkını düzenlemekte, taraf devletlerin herkese eğitim

hakkı tanıdığına, ilköğretimin zorunlu olduğunu, teknik ve mesleki eğitimin kural olarak herkese açık olduğunu, yükseköğretimin yetenek ölçüsünde herkesin eşit olarak yararlanmasına açık olduğunu, yeterli bir burs sisteminin kurulacağını ve öğretmenlerin maddi koşullarının sürekli olarak iyileştirileceğini, anne-babaların çocuklarını devlet tarafından kurulan okullar dışında var olan ama devlet tarafından konulmuş veya onaylanmış standartların asgari şartlarına sahip bulunan okullara gönderme ve kendi inançlarına uygun bir biçimde çocuklarına dinsel ve ahlaki eğitim sağlama hakkı olduğunu, maddenin hiçbir hükmünün kişilere ve kuruluşlara eğitim kurumları kurma ve yönetme serbestisi verecek şekilde yorumlanamayacağını hüküm altına almaktadır.

Siyasi ve Medeni Haklar Uluslararası Sözleşmesi m. 18 ise düşünce, vicdan ve din özgürlüğü başlığı altında herkesin bu haklara sahip olduğunu, dinini, inancını ibadet, uygulama, öğreti şeklinde açığa vurma özgürlüğü olduğunu, hiçkimsenin bir dini kabul etme ya da inanca sahip olma özgürlüğünü zayıflatacak bir zorlamaya tâbi tutulamayacağını ancak kamu güvenliği, kamu düzeni, sağlık veya ahlak ve başkalarının hak ve özgürlüklerini korumak amacıyla, hukuken öngörülen ve demokratik bir toplumda gerekli olan sınırlamalara tâbi tutulabileceğini, anne-babaların çocuklarına din ve ahlak eğitimi verilmesini isteme özgürlüğüne saygı gösterilmesini hükme bağlamıştır.

Görüldüğü üzere sözkonusu hükümlerin hiçbiri Patrikhanenin ekilmenikliğinin tanınması, yabancı din adamlarının ülkeye serbestçe girişi ve çalışması, azınlık kurumunun başına yabancı birinin getirilmesine izin verilmesi, HRO'nun yabancı öğrencilere teoloji eğitimi veren özel bir yüksekokul olarak faaliyette bulunması taleplerine temel olacak uluslararası taahhütler içermemektedir. Bu tür talepleri mümkün kılacak uluslararası bir hukuk kuralı da mevcut değildir.

Sonuç olarak Patrikhanenin talepleri gerek ulusal gerekse uluslararası açıdan hukuki temelden yoksun siyasi taleplerdir. Bu talepleri azınlık hukukunun sağladığı haklar gibi göstermek ve Türkiye'nin bu talepleri yerine getirme konusunda yükümlülüğü olduğunu ileri sürmek herşeyden önce hukuka ve hukukun üstünlüğü ilkesine saygısızlıktır. Hiçkimse ya da kurum kendi hukukunu yaratamaz ve egemen devletten imtiyaz talep edemez.

Kaynakça:

- Alkan, Hakan (2003). *Geçmişten Günümüze Türkiye Patrikhaneleri 1*. İstanbul: Fener Rum Patrikhanesi ve Türk Ortodoks Patrikhanesi.
- Altındal, Aytunç (2004). *Türkiye ve Ortodokslar*. İstanbul.
- Atalay, Bülent (2001). *Fener-Rum Ortodoks Patrikhanesinin Siyasi Faaliyetleri (1908-1923)*. İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı.
- Atatürk'ün Bütün Eserleri c. 14 (1922-1923) (2004). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Benlisoy, Yorgo ; Macar, Elçin (1996). *Fener Patrikhanesi*. Ankara.
- Bozkurt, Gülnihal (1996). *Alman – İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerinin Işığında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)*. Ankara.
- Burnett, Maria; Pulzetti, Maria; Young, Sean (2004). 'Turkey's Compliance with Its Obligations to the Ecumenical Patriarchate and Orthodox Christian Minority'. *The Allard K. Lowenstein International Human Rights Clinic Yale Law School* (Amerikan Rum Ortodoks Başpiskoposluğunun talebi üzerine hazırlanan 11.12.2004 tarihli rapor.)
- Coşar, Ömer Sami (18.08.1976). Patrikhane Dosyası. *Hürriyet*.
- Çelik, Mehmet (2000). *Fener Patrikhanesinin Ökümenik İddiasının Tarihi Seyri (325-1453)*. İzmir: Akademi Kitabevi.
- Eryılmaz, Bilal (1992). *Osmanlı Devlet Sisteminde Millet Sistemi*. İstanbul.
- Gökçen, Salim (Mart 2004). Fener-Rum Patrikhanesindeki Metropolit Revizyonu Mevcut Statüye Rağmen Neden Yapıldı?. 2023, s. 73.
- İksel, Settar (1973). İstanbul Rum Patrikhanesi. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 1972-1973, c. XI, S. 61, s. 23-29, 40-43.
- Kaboğlu, İbrahim (2004). 'Kültürel Haklar ve Siyasi Haklar Kavşağında Azınlıklar'. *Anayasacılık: Eski Anlayışlar-Yeni Dünyalar konulu IV.*

Dünya Anayasa Kongresine sunulan 12-16 Ocak 2004 tarihli metnin kısaltılmış biçimi. (Fransızcadan çeviren: Oya Boyar). Santiago.

Kenanoğlu, Macit (2004). *Osmanlı Millet Sistemi*. İstanbul.

Lozan Barış Konferansı (1969). *Tutanaklar Belgeler Takım I, Cilt I, Kitap I.* (Çeviren: Şeha L. Meray). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Macar, Elçin (2004). *Çözüm Gibi Çözüm Şart.* Erişim: 13.7.2004, www.bianet.org.

Macar, Elçin (2005). *Laik Türkiye'de Ruhban Yetiştirme Sorunu.* Erişim: 01.04.2005, www.bianet.org.

Macar, Elçin (2004). *Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi.* İstanbul.

Ortaylı, İlber (1987). *Ortodoks Kilisesi. Mülkiyeliler Birliği Dergisi,* Haziran 1987, S. 87, s. 17.

Özyılmaz, Emre (2000). *Heybeliada Ruhban Okulu.* Ankara.

Psomiades, Harry (1961). *The Ecumenical Patriarchate Under the Turkish Republic.* *Balkan Studies* 2, s. 47-70. Erişim: 17.3.2006, www.ortodoxchristianity.net.

Şahin, Süreyya (1999). *Fener Patrikhanesi ve Türkiye.* İstanbul.